

kranjski festival, je silno preprosta filmska govorica, v službi ideje, ideologije, sporočila, morda celo propagande, z veliko dozo didaktičnosti. Slednja je na primer popolnoma prevladala pri sicer aktualnem nemškem filmu *Gozdovi umirajo*, kar je v dobršni meri zmanjšalo njegov domet.

Slovenski filmi so sestavljali zelo pisan paket. Med izbranimi filmi so nastopili trije dokumentarci TV Ljubljana. Film *Kjer kukavica gnezdi* sem že omenil, zelo dobro pa je ujel letošnje festivalsko usmeritev tudi film Andreje Humarjeve *Vrtnar posebne sorte*, portret krajinarja C. Jegliča. Zdelo se je, da se film vseskozi suče okoli zelo pomembne in aktualne problematike, ni pa znal ali hotel natančno pokazati, v čem je ta pomembnost. Ali je Jegličeva kvaliteta zgolj idilika s konca prejšnjega stoletja ali pa je njegov način sožitja z vegetacijo lahko poduk za današnje dni? Na to vprašanje si je moral odgovoriti vsak gledalec sam. Iz slovenske off proizvodnje je na kranjskem festivalu uspešno nastopil Prodnikov film *Od novne do kruha*. Ta se prav nič filozofsko ne sprašuje o ekologiji in etnologiji, ampak zelo lepo in dosledno dokumentira starinski postopek pridobivanja novih površin s požigalništvom. Na novi njivi zraste rž, ki jo požanjejo, omlatijo, zmeljejo in spečejo v

štrucu kruha. Klasični etnografski film.

Ceprav sodi kranjski festival med mlade in razmeroma ozko specializirane mednarodne festivale, bi zandarle pričakovali večji odmev svetovnih kinematografij in manjših, neodvisnih producentov. Veliko je bilo govora o tem, zakaj se producenti ne zanimajo za sodelovanje. Ugibalo se je, ali je ta vrsta filma premalo komercialna in tudi nagrade ne bi pripomogle k večjemu zaslužku? Pravega odgovora ni bilo. Najbolj je čudno, da ni jugoslovanskih TV centrov, ki proizvajajo brez števila dokumentarcev na temo kranjskega festivala. Vsekakor je pri kranjskem festivalu strokovni interes močnejši od producentskega. To situacijo podpira kompetentna žirija, ki so jo tudi letos sestavljali izvedenci iz Jugoslavije, Avstrije, Italije in ZDA. Lahko bi rekli, da je zanje strokovna kvaliteta pomembnejša od filmske. Tudi bodočnost kranjskega festivala moramo iskati v bolj natančnem oblikovanju vsebinskega profila, v smeri kulturne ekologije. Očitno je, da problematika, ki jo odpira kranjski festival, ne more biti več motiv za slikanice, razglednice vseh vrst, temveč je lahko le predmet nove multidisciplinarnarne znanosti, kateri je film sredstvo pri raziskovanju in predstavitvi dognanj.

Niško Križnar

POSVETOVANJE O VLOGI FILMA IN VIDEO KASETE PRI ETNOLOŠKEM TERENSKEM DELU

KRANJ, 1. 10.—2. 10. 1985

V okviru mednarodnega festivala etnoloških in ekoloških filmov v Kranju je Avdiovizualni laboratorij Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU pripravil dvodnevno strokovno posvetovanje o vlogi filma in video kasete pri etnološkem delu. To je bilo prvo jugoslovansko srečanje profesionalnih etnologov — specialistov iz Skopja, Sarajeva, Zagreba, Ljubljane in Kranja. Osem nosilnih referatov je imelo vlogo podžigalcev diskusije, ki pa se zaradi obširne tematike v dveh dneh ni mogla dodobra razgreti, kaj šele, da bi se nakazale vse podrobnosti. Čutiti je bilo veliko zamudo pri razreševanju osnovnih dilem znanstvene uporabe filma v številnih jugoslovan-

skih krajih. Jugoslovanski etnološki film ima sicer pestro, vendar izredno stihijsko zgodovinsko podobo. Odvisen je od pobud posameznikov in nima nikjer razen v Sloveniji institucionalne zaslombe (Avdiovizualni laboratorij ZRC SAZU).

Zato so se morda referati prvega dne ukvarjali s povsem osnovnimi metodološkimi vprašanji (npr.: ali kamera objektivno odslikava realnost, ali naj etnolog sam vzame kamero v roke itn.), z njimi polemizirali in skušali odkrivati idejno teoretična izhodišča za take oblike etnološkega filma, ki konkretnemu okolju najbolj ustrezajo. Presenetili so trije sarajevski referenti (*Velibor Stojaković, Zlatko Mileusić*

in *Miroslav Niškanović*), ki so jugoslovanskim etnologom odkrili Sarajevo kot potencialni prostor prakse etnološkega filma. Pokazalo se je, da je etnološki film razmeroma ozko specializirano področje, vendar pa zaradi specifičnosti medija tako univerzalno in razvito v svetovnem merilu, da na nekaterih stičnih točkah med filmom in etnologijo ne kaže ponovno odkrivati Amerike. Mirno se lahko opremo na svetovne skušnje pri teoretični osnovi etnološkega filma, zato pa moramo prakso toliko bolj prepoznati s potrebami domače metodologije. Tako film kot video kasete služita etnologiji v nešteti različnih oblikah, zato težko govorimo o znanstvenem filmu kot o edini zveličavni obliki vizualne etnologije, ampak uporabljamo raje izraz avdiovizualna dokumentacija, v kateri so zaobsežene vse različne pojavne oblike. Tudi to je bilo že prvi dan razvidno nakazano v izvajanju Zagrebčanke *Zorice Rajković*. Kljub temu, da je Zagreb še danes zelo cenjeno središče jugoslovanskega etnološkega filma (po zasludi *Milovana Gavazzija*, ki je že pred vojno uvidel neizogibnost filma pri etnološki dokumentaciji in je prvi v Jugoslaviji sam vzel filmsko kamero v roke), je omenjena referentka zastopala presenetljivo oklevajoče izhodišče za prakso filmske in video dokumentacije v etnologiji. S tem izhodiščem je vredno polemizirati. To smo storili udeleženci že na samem posvetovanju v Kranju, vendar se mi zdi nujno tudi ob tej priložnosti spregovoriti o razliki med diametralno nasprotnima pristopoma k avdiovizualni dokumentaciji. Izrečena je bila namreč skepsa, ali je sploh mogoče in potrebno, da bi etnologi sami izdelovali avdiovizualno dokumentacijo. Pomisleki so bili tehnične in metodološke narave (dober etnolog ne bo nikdar dober filmar, ni mogoče raziskovati in filmati hkrati, film je samo tehnični pripomoček itn.). Kolikor se nanašajo pomisleki na dosedanjo jugoslovansko prakso, so lahko upravičeni. Do danes smo se izredno malo posvetili ustreznemu šolanju etnologov. Vendar je treba storiti korak naprej na ravni miselnosti. Če ostane etnološki film samo končna ilustracija etnološke raziskave, potem je lahko najti ilustratorja tudi zunaj etnoloških vrst. Enako velja tudi za film kot tehnični pripomoček. V svetovnem merilu zanimive dokumentarce z etnološko tematiko so posneli režiserji, ki se niso niti od daleč ukvarjali z etnologijo (*J. Ivens, C. Marker* in še kdo). Tudi naša televizija že od

svoje ustanovitve snema dokumentarne filme z etnološko snovjo, ki bodo našli prostor v etnoloških filmografijah, nikdar pa ne bodo postali avtentični dokumenti ključne vrednosti. Čim pa se premaknemo v območje samostojne specializirane vede, vizualne etnologije, potem se v hipu otresemo vseh pomislekov o tem, ali naj etnologi snemajo svojo filmsko in video dokumentacijo ali ne. Tesno sodelovanje pri realizaciji, bolje rečeno, samostojna realizacija AVD postane neizogiben imperativ. Dober etnološki film odkriva tisto, kar z besedo in drugimi sredstvi ni mogoče prikazati. To deficitarno izrazno območje je lahko le stvar specializirane prakse, ki od registracije do analize in predstavitve uporablja samo film in video kasete. Filmski pogled je v tem primeru združen z etnološkim. Strah pred tehniko bi bil lahko v preteklosti preprečil tudi uporabo fotoaparata ali magnetofona, ki ju etnologi danes prav hkrabo uporabljajo. Številne razstave in monografije so opremljene z avtorjevimi fotografijami, izšle so številne plošče ljudske glasbe s terenskimi posnetki samih etnologov. Razen tega v etnoloških filmih močno prevladuje dokumentaristična komponenta in je marsikaj artistična (medijska) kvaliteta zanemarljiva, ne da bi bila pričevalnost dokumentacije bistveno okrnjena. Pa tudi če etnologi kdaj sodelujemo s profesionalnimi filmarji, moramo dobro poznati zakonitosti in tehniko filmske proizvodnje, da lahko postavimo realne zateve. Študij vizualne antropologije v ZDA že vključuje v predmetnik tudi spoznavanje filmske tehnike, proizvodnje in video post produkcije.

Na posvetovanju v Kranju so nekateri referenti in razpravljalci odprli polemiko o observacijskem filmu. Ta je sicer osnovna oblika AVD, ki je v Jugoslaviji še dolgo ne bomo mogli preseči, vendar zbuja nelagodje zaradi (prividno znanstvenega) pozitivizma. Kopičijo se metri in metri vizualne dokumentacije, ne da bi lahko rekli, ali bo ta dokumentacija kdaj tudi uporabna za znanstvene analize. Zdi se, da ta dokumentacija nastaja bolj v evforiji ob veliki zmogljivosti in lahki obvladljivosti sodobne tehnike, kakor pa v premišljeni želji, da bi se bodočim raziskovalcem ohranil pomemben del sodobnosti (kar je sicer ena od pomembnih sestavin AVD). Pri razreševanju teh vprašanj se zdi koristna praksa Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU, ki je bila tudi predstavljena in analizirana na kranjskem po-

svetovanju. Lahko bi rekli, da gre za nekakšno »post observacijsko« prakso oziroma za avdiovizualno dokumentacijo z neposredno udeležbo samega raziskovalca, torej za zametke pravega raziskovalnega filma oziroma video kasete. S pomočjo sodobne videotehnike, ki omogoča hkratno snemanje slike in zvoka, se AVD spreminja v nekakšen terenski zapis (beležnico), ki ni samo ugotovitev dejanskega stanja, marveč tudi razmislek o njem. V posnetku je sam etnolog (ali kakšen drug znanstvenik), ki v živo komentira dogajanje oziroma o njem razmišlja. Zanimivo je, da se omenjena praksa Avdiovizualnega laboratorija ni začela ob sodelovanju z etnologi, ampak z arheologi, ko smo snemali odkritje arheološke najdbe, tako da je kamera gledala najdbo hkrati z arheološkimi očmi in beležila tudi njegov prvi komentar.

Pri etnološkem filmu bi to pomenilo, da etnolog ne napiše scenarija in ga izroči režiserju v realizacijo, ampak film nastaja na terenu, vzporedno z etnologovim odkrivanjem informacij. Avdiovizualni laboratorij je letos to prakso uresničil v sodelovanju z dokumentarno redakcijo TV Ljubljana v filmu Florjanovanje, ki je bil tudi prikazan na Kranjskem festivalu.

Drugi dan posveta je prevladovalo razmišljanje o sodelovanju med etlogi in televizijo. To sodelovanje je povsod v Jugoslaviji precej pogosto, vendar nikdar v skladu s pričakovanimi etnologov. *Mira Omerzel-Terlep* je iz svoje prakse (9 muzikoloških TV oddaj) navedla precej grenkih izkušenj. Po njenem mnenju je TV zelo pomemben in primeren medij za razširjanje etnoloških ugotovitev, ker TV razpolaga s profesionalno tehniko in ima širok krog gledalcev, vendar premalo upošteva strokovne ugotovitve in zahteve, tako da često prikazuje potvorbena podoba ljudske kulture in folklore.

Iz duhovitega referata Ivana Lozice smo razbrali, da je TV takšen medij,

pri katerem je zaradi njegovih specifičnih zakonitosti vedno treba pričakovati, da bo avtentičnost žrtvovana v prid »komunikativnosti«, ki je sicer ne doseže noben suhoparen arhivski film. Iz vsega tega sledi, da je za etnologe televizija dobrodošlo komunikacijsko sredstvo, ne smemo pa pričakovati, da bo TV nadomestila prizadevanja za lastno oblikovanje in produkcijo znanstvene AVD. O tem nas je prepričal tudi ogled filmov in video kaset, ki so jih udeleženci posvetovanja prinesli s seboj. Zanje je značilno mnogo tehničnih pomanjkljivosti, pa veliko nezaigrane neposrednosti, nasprotje torej, ki bi ga jugoslovanski etnologi želeli izravnati, vendar ne na škodo avtentičnosti.

Ob koncu posvetovanja so jugoslovanski etnologi, specialisti za etnološki film sprejeli *Memorandum*, namenjen republiškim etnološkim ustanovam in strokovni javnosti. Posebno izjavo — *Apel* pa so sestavili v podporo nadaljnjemu obstoju kranjskega festivala v organizaciji Interfilma iz Ljubljane. Brez državne podpore in novih virov financiranja, ki jih zahteva mednarodni festival na jugoslovanskih tleh v bodoče ne bo več mogoče organizirati festivala etnoloških in ekoloških filmov. Kranjski festival je pomemben za številne humanistične in družboslovne stroke v Jugoslaviji in odlično bogati šolski pouk in TV spored. Predvsem pa je prvovrstni kulturni dogodek, kakršnih Slovenija pogreša. V prihodnje bo treba festival obogatiti s spremnimi prireditvami večjega obsega, kakršne so na primer domače in tuje avtorske in tematske retrospektive, osebni obiski svetovnih osebnosti etnološkega filma, gostujoči programi večjih središč znanstvenega filma, zlasti pa okrepiti vlogo, ki jo že ima kranjski festival kot most med vzhodom in zahodom in s tretjim svetom na področju etnološkega in ekološkega filma.

Naško Križnar